

"גברים בשמש"

אוצרים: טל בן צבי, חנא פרח כפר בירעים

מוזיאון הרצליה לאמנות עכשווית

13.6.2009-13.9.2009

אמנים משתתפים: עבד עאבדי, אוסמה סעיד, אסד עזי, איברהים נובאני, עאסם אבו שקרה, מיכאל חלאק, דוראר בכרי, ראני זהראוי, ראפת חטאב, פהד חלבי, עלא פרחאת, סכנדר קובטי, רביע בוכארי

התערוכה גברים בשמש עוסקת באמנות פלסטינית עכשווית שיוצרה חיים ועובדים בישראל. היא שואלת את כותרתה מסיפור בשם זה מאת ע'סאן כנפאני. הסיפור, שראה אור ב-1963¹ מגולל את קורות מסעם של שלושה פלסטינים בני דורות שונים המבקשים למצוא עבודה במדינות המפרץ ולחלץ את עצמם ואת משפחותיהם מתנאי חייהם הקשים. מאחר שאינם מצוידים ברישיונות המעבר הנחוצים, נאלצים השלושה להסתתר, לפני הגיעם לתחנת הגבול בין עירק לכווייט, במיכל מים ריק שמובילה המשאית המסיעה אותם. בתחנה, מעכבים שומרי הגבול את נהג המשאית בשיחה בטלה, ושלושת הפלסטינים מתים בלהט החום המדברי, בשולי עיר לא מזוהה. הסיפור מסתיים בזעקתו הנואשת של נהג המשאית "מדוע לא דפקתם על דפנות המיכל? מדוע? מדוע? מדוע?"

סיפורם של שלושת הפליטים ממחיש את פגיעות החיים הפלסטיניים ואת שבריריותם. כנפאני מדגיש את הממד הטמפורלי הרעוע של הווייתם, שבה, בין היתר, כתוצאה מאובדן הזמן או מן הזמן המעוכב והמושהה נגזר דינם למות.

במאמרו בקטלוג התערוכה,² מציין אמל ג'אמל כי סיפורו של כנפאני משקף מודעות טמפורלית עמוקה המסרבת להשלים עם המציאות שנוצרה בעקבות הנכבה של 1948. טמפורלית זו, כלומר תפישת הזמן של הפלסטינים, מבוססת על הוצאתם מההיסטוריה, על ריקון זמנם ועל השתייתו. "גם פלסטינים החיים במולדתם", כותב ג'אמל, "חווים תחושה יומיומית של הגליה מהמקום ומהזמן, וזרות במולדתם. חד הוא מהי החוויה הספציפית שעברו פלסטינים בעקבות הנכבה, לכולם משותפת חוויית הזמן המושהה, החיים בהמתנה שאין להם שליטה עליה וקיום במצב חף מקביעות נורמלית. כל הקהילות הפלסטיניות באשר הן, וללא קשר לאיכות חייהן, מתמודדות עם משבר ואתגר הזמן המרוקן או המושהה וחיות במצב של המתנה." וזמניות זו, הוא טוען, משתקפת ביצירתם של סופרים ואמנים פלסטינים העוסקים בחוויות האובדן, ההזרה, הניכור ואתגרי הזמניות בכל מקומות מושבם.

התערוכה גברים בשמש נסבה על שני צירי משמעות החוזרים ונשנים בעבודות. הציר האחד, "צל השתיקה", ממשיך את שתיקתם הטרגית, הפטלית, של שלושת הפליטים במיכל המים, במדבר הלוהט. שתיקה זו מהדהדת ברבות מן העבודות המוצגות בתערוכה. שתיקה, בהקשר זה, היא ביטוי נאמן למתח היומיומי הבלתי-אפשרי המלווה את נסיבות החיים והיצירה של אמנים פלסטינים. צידו האחר של מטבע השתיקה הוא מערך אלגורי סימבולי מקודד המתרחק מריאליזם אמנותי. אם כי מערך אלגורי זה מגיב בחלקו לאירועים היסטוריים קונקרטיים, הוא סמוי ברובו ואינו מופיע בפרשנות הגלויה ובישיח על העבודות.

הציר האחר, "הזמניות כמרחב תודעה פלסטיני", מעמיד במרכזו חשיבה טמפורלית על המרחב. היחס זמן-מרחב נוכח בעבודות הן בדימויי הריקנות או העדר בני אדם מסביבת מגוריהם והן בדימויי הסבך והמבוך. תודעת הזמניות המתמשכת או ההמתנה המודעת הארוכה בצפייה לשינוי נוכחות ביצירתם של אמנים אלה למראשיתה, אך הן מתחלפות בהדרגה בתודעה חדשה של הזמניות כנורמליות ההולכת ומשתלטת על הווייתם.

שני ציריה של התערוכה, "צל השתיקה" ו"הזמניות כמרחב תודעה פלסטיני", פורסים במגוון הצלבות מערכת מורכבת של הקשרים, אסטרטגיות חזותיות ונרטיביות ופרשנויות בשפות הערבית והעברית.

מערכת זו משקפת את מרחב הקיום הדיאלקטי של האמנים במתח שבין "מבפנים" ל"מבחוץ", בין "שייכות" ל"אחרות", בין שדות תרבותיים לאומיים לגבולות מובחנים.

התערוכה רוויה במתח דיאלקטי זה. היא מנסה לפרום את התפרים הגלויים והסמויים שמאחים את השתיקה ואת אפשרויות הדיבור, את הזמניות ואת הנורמליות, את תחושת הדחיפות הקולקטיבית ואת עמדת הסובייקט המבקש לעצמו מקום ליצור ולהציג, אך גם חותר לשנות את היסטוריית הייצוג הטעונה ואת העמדות הנובעות ממנה ולסמן לה אופק של שינוי.

¹ ע'סאן כנפאני, "גברים בשמש" [רג'אל פי אל-שמש, 1963], בתוך: גברים בשמש, עברית: דניאלה ברפמן ויאני דמיאנוס, תל-אביב: הוצאת מפרש, 1979.

² ראו בקטלוג התערוכה: אמל ג'מאל, "מאבק על הזמן וכוחה של הזמניות: יהודים ופולסטינים במבוך ההיסטוריה", 2009.

טל בן צבי

<http://www.hagar-gallery.com>

tal.bz@bezalel.ac.il

חנא פרח כפר בירעים

hannafarah33@gmail.com